

‘אמר ליה אביי: מי דמי, התם גר ישן וממזרת חדשה, אמרי בר ישראל הוא דקא נסיב ממזרת, הכא אידי ואידי כי הדדי גינהו’ — ורב יוסף סבר, שמא אחד מהם מוחזק בישראל, ויאמרו ישראל נושא כותית (עפ”י רמב”ן).

(ע”ב) ‘מקצותם... מן הקוצים שבעם... מן הבחירים (ס”א: הקצינים) שבעם’ — מצינו מחלוקת דומה, בפסוק ותאכל בקצה המחנה (במדבר יא, א. וברש”י שם מהספרי) — מהמוקצין או מהקצינים. (רש”ש).

ע”ע ירושלמי ריש ע”ו; בראשית מז, ב ‘מקצה אחיו’ — וברש”י: מן הפחותים שבהם. ע”ש. וכיוצא בזה פרשו המפרשים על ‘קצה העם’ דבלעם (במדבר כב, מא) הפחותים והערב-רב. ע”ש באוה”ח ועוד. וע’ רש”י משפטים — כד, ג; ברכה לג, יח. ונראה באור הדבר עפ”י פשוט, כי הן הגדולים הן הקטנים הינם בקצה, זה למעלה וזה למטה, וכלשון הרמב”ן (ראה טו, א): ‘כי הראש והסוף יקראו קצה’.

דף עו

‘הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות...’ — בירושלמי מובא שבדיקה זו משום קנס נתקנה, כדי שיהא אדם דבק בשבטו ובמשפחתו ולא ישא משבט אחר. ולשיטה זו (שכמה ראשונים נקטוה לעיקר — ע’ רמב”ן ר”ן ועוד) לויים וישראלים טעונים בדיקה יתרה של דור נוסף [וגרסו במשנה ‘לויים וישראלים’ ולא ‘לוייה וישראלית’ כגרסה שלפנינו] — לפי שקנסום יותר מכהנים, כי מקפידים הם פחות ביחוסם. ע”ש.

ושיטת התוס’ שאין צריך בדיקה אלא כהן. ומה ששינונו בסתם ‘הנושא אשה כהנת’ — כי סתמא דמילתא אין נושא כשרה לכהונה אלא כהן (ריטב”א).

בדעת רש”י נחלקו הדעות האם הרישא מדברת רק בכהן — ע’ מגיד משנה איסור”ב יט, יט; מהר”י בירב; תו”ט ופנ”י.

‘מאי שנא בנשי בדקינן ומאי שנא בגברי לא בדקין?’ — נשי דכי מינצו בהדי הדדי, בעריות הוא דמינצו... גברי דכי מינצו בהדי הדדי, ביוחסין הוא דמינצו, אם איתא דאיכא מילתא אית ליה קלא’ — ואף על פי שפסול הגברים מתודע, אעפ”כ הצריכו לבדוק אמותיהם — לפי שהעובדה שלא נתגלה פגם אינה מהווה ‘בדיקה’ כמזבח ודוכן, אלא שאם היה פסול ידוע באיש, אין רגיל להשתקע כאצל הנשים, ולכך אין צריך לבדוק האיש עצמו, שהרי לא יצא עליו ערעור במקומו, אבל את אמותיו לא נמנעו מלבדקן, שאין העדר הערעור נחשב כבדיקה ובירור, ועדיין חוששין לפסול הדורות הקודמים. (עפ”י חזו”א אה”ע א, כ).

ולא זו בלבד שהצריכו בדיקה לאמהות האבות, בדיקתן אף מגיעה דור אחד רחוק יותר מבדיקת צד האם, שהרי לא הצריכו לבדוק אם-אם-אמה, כמו שהצריכו את אם-אבי-אביה ואם-אבי-אמה — שחכמים השווו מידותיהם ואמרו בכל מקום שמתחיל לבדוק, בודק שתי אמהות.

(ע”ב) ‘משנתנו כשקורא עליו ערער... אם קורא עליו ערער צריך לבדוק אחריה’ — ודוקא כשהערעור סתמי ואינו מתייחס לזמן מסוים שבו נפסלה המשפחה, אבל אם הערעור מתייחס על הדור האחרון, אין צריך בדיקה אלא עד זמן הערעור. (חזו”א פד, כא. וכ”כ בספר אבני משפט — מובא באוצר הפוסקים אה”ע ב, ג).

'כל מי שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים... ורמינהו הכל כשרים לדון...' — רש"י פרש 'שוטרי הרבים' — דיינים. וההכרח לכך שנטה מהפירוש הרגיל של 'שוטרים', שליחי בית דין הרודים את העם — מפני קושית הגמרא, שאם נפרש שוטרים כפשוטו [ויהא אז הטעם דומיא דגבאי צדקה — שנשנו בחדא מחתא — לפי שבאים במריבות תמידיות], אין כל קושיא מ'הכל כשרים לדון'. ואכן בירושלמי נראה שמפרשים כן. וצריך ליתן טעם מדוע תלמוד דידן לא סבר כן. (ע' רש"י; קול הרמ"ז).

'כל משימות שאתה משים אל יהיה אלא מקרב אחיך...' —
 '... והנידון שכת"ר שאל עליו היה בקשר למינוי גר למלמד או מגיד שיעור או משגיח או אפילו ראש הישיבה. ורצה כת"ר להוכיח משמיעיה ואבטליון ועוד. והנה חוץ ממה שלא ברור לנו בדיוק יחוסם של גדולים אלו, לא שייך לדינא להוכיח מהם, שהרי הם היו הכי גדולים בתקופתם והיו בשלשלת הקבלה, ומי יודע אם לא היה מין הוראת שעה, וכעין שהיה בדבורה הנביאה שהיתה שופטת ומה שייך להתדמות להם.

אבל למעשה יש לידע, שהמצווה של ואהבתם את הגר מחייב אותנו לקרבם ולהקל בכל עניינים אלו. ולפיכך אחר ישוב גדול נראה שאין להחשיב משרות אלו בתקופתנו כענין של מעשה שררה, דעיקר תפקיד של ישיבה הוא ללמד לתלמידים כשהם רוצים. ומה שיש כח להמנהלים והראשי הישיבה על התלמידים לסלקם או שלא לקבל אותם לכתחילה וכדומה, אין זה אלא כמו שררה של בעה"ב על פועליו, שאין זה מעין מינוי לשררה כלל. ולפי זה משרות אלו אינם אלא כמילוי תפקיד וכענין של עסק.

ואין לדמות זה למש"כ באגרות משה יו"ד (ח"ב מד) בענין מינוי להשגיח להכשרים, דהוי מינוי של שררה — דהתם הוא מינוי לעשות נגד רצון בעה"ב על פי כח התורה שצונו להאכיל דברים כשרים, וזהו שררתו, לעמוד על המשמר שיתקיים דיני התורה, זה יש לו הכח לעשות נגד רצונו. והמושג של שררה שנוכח באגרות משה חו"מ (ח"ב לד) לגבי סילוק רב, הוי מושג אחר מהשררה הנדרשת לאיסור לא תשים עליך.

ובדבר מה שהערת אם יש איסור גם על הגר עצמו לקבל שררה — לכאורה נראה שאין כאן איסור כלל, גם בשררה של ממש. ובאמת כמו שנכדי הנ"ל הזכיר אפשר דזה מה שקרה בימי שמעיה ואבטליון ובדבורה וכו', שמעצמם מחמת גדולתם היו הנשיא והאב"ד והשופט ולא הוצרך למנותם. וצ"ע בזה. (מתוך תשובת הגר"מ פינשטיין ז"ל לגר"ר סופר שליט"א, אגרות משה יו"ד ח"ד כו. הווספות שבאותיות הקטנות הן במקור — תוספות המהדירים נכדי המחבר).

'אמר רב יהודה אמר רב: ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולם בני יפת תואר היו...' — ע'
 יד רמ"ה (סנהדרין כא). בספר מרגליות הים (לר"ר מרגליות — סנהדרין מט. וכן האריך בזה בדוגמאות נוספות, בספרו 'מחקרים בדרכי התלמוד וחידותיו') העלה השערה על פי הכתוב בספר דברי הימים, בו נמנו בני דוד בקבוצות, חלקם בהזכרת אמותיהם וחלקם — תשעה במספר — ללא הזכרת שם האם. יתכן שזו כונת חז"ל, שלכך לא נזכרה האם, מפני שהיתה אשת יפת תואר. ובמקור היה כתוב 'תשעה ילדים', ומפני שהיה כתוב רק ראש התיבה: ת' ילדים, חשב המעתיק שהכוונה היא לארבע מאות.